

‘Ik ben capabel!’

FOTO: STUDIO ANDRÉ RUIGROK

De Stoas Hogeschool is vorig jaar gestart met de beschrijving van competenties voor de aanstaande docenten in de groene vakgebieden. Het eerste concept competentieprofiel is nu klaar. Het waarom en hoe, toegelicht door docent en onderwijsontwikkelaar Geert Tijssen en lector Ruud Klarus.

▲ *In traditionele jaarklassensysteem ligt de nadruk op eenzijdige kennisoverdracht. Bij het competentiegericht opleiden wordt steeds meer in een vroeg stadium op de kwalificaties getoetst. Wat kun je wel en wat niet goed?*

Competenties. Kunt u het woord niet meer horen? Toch is er welbeschouwd niets nieuws onder de zon. Want om een vak uit te oefenen, welk dat ook is, moet je nu eenmaal enigszins competent zijn. Ofwel capabel, bevoegd, deskundig, vakbekwaam, vakkundig.... Geschikt voor je vak dus. Waar het om gaat is om die capaciteiten naar boven te krijgen die nodig zijn voor het uitoefenen van een bepaald vak. Het vak van docent in het groene voortgezet onderwijs bijvoorbeeld. De Stoas Hogeschool heeft ingehaakt

op de ontwikkeling die gaande is in het middelbaar onderwijs en op de lerarenopleidingen. De ontwikkeling dat naast vakkennis en vaardigheden de beroepsvaardigheden steeds belangrijker worden. Ook in de kwalificatie. Twee jaar geleden al is de Stoas begonnen met de aanpassing van de onderwijsmethodieken en heeft al werkervaring opgedaan met meer competentiegericht onderwijs in de eerste en tweede fase. "Met meer duaal onderwijs, met werkplekgericht onderwijs en met leersituaties waarin de benodigde capaciteiten naar voren komen. In dat laatste zit het grote voor-

deel van competentiegericht onderwijs. Je oefent de taken en rollen in beroepsituaties en probeert ze op die manier in beeld te brengen," zegt Geert Tijssen.

Geen verschil van dag en nacht

Lector Ruud Klarus en docent en onderwijsontwikkelaar Geert Tijssen van de Stoas Hogeschool benadrukken dat je het competentieleren niet als een spectaculaire onderwijsvernieuwing moet zien. Ruud Klarus: "Het is een cliché, maar stilstand is achteruit-

▲ *Meer duaal, werkplekgericht onderwijs met leersituaties waarin de benodigde capaciteiten naar voren komen. Op de foto: deeltijdstudent op de werkplek*

gang. Daarbij is het de vraag of het competentieren wel zo nieuw is. Dat mensen op verschillende manieren leren, en niet alleen kennis, maar ook de praktijkervaringen er toe doen, is zo oud als het onderwijs zelf. Alleen binnen de bestaande structuren in het onderwijs was dat lastig te realiseren. De kennisoverdracht gebeurt niet meer alleen op school, maar ook daarbuiten. Competentieren blijft dicht bij studenten en de praktijk, en dat vindt iedereen een goede ontwikkeling.”

Het onderwijs is nu eenmaal aan veranderingen onderhevig. Door ontwikkelingen in het onderwijs zelf, door marktontwikkelingen en door de afhankelijkheid van overheidsfinanciering. “Een voorbeeld is de enorme

groei van de deeltijdopleiding van de Stoas,” zegt Geert Tijssen.

Over het competentieren zegt Tijssen: “Vroeger volgde de docent in opleiding bepaalde vakken en liep hij stages, waarin natuurlijk ook al de geschiktheid voor het vak werd vastgesteld. Nu wordt echter steeds meer in een vroeger stadium op de competenties getoetst. Wat kun je wel en wat niet goed? Daarin verschilt competentiegericht opleiden van het jaarklassensysteem, waar de nadruk ligt op eenzijdige kennisoverdracht. Als we kunnen bereiken dat onze opleiding flexibeler wordt voor de studenten en daarbij goed beheersbaar, is het competentieren wat mij betreft een goede ontwikkeling.”

Verschillen tussen vmbo- en mbo-competenties?

Voorafgaand aan het onderzoek was er discussie binnen de Stoas Hogeschool of een vmbo- en mbo-docent elk aan andere eisen moeten voldoen. Daarom zijn in het gehouden veldonderzoek de docenten vmbo en docenten mbo gesplitst in twee afzonderlijke onderzoeksgroepen.

Geert Tijssen: “Er kwamen vooral grote overeenkomsten in de genoemde situaties en competenties van de twee groepen uit. Aan andere kant: het type docent vmbo heb je ook nodig op het mbo. En natuurlijk vraagt de andere onderwijsinhoud van vmbo - werken in het groen - en mbo - vaak meer bedrijfsmatig - ook soms een andere rol van de docent.”

Ruud Klarus: “Afgestudeerden kunnen in principe zowel op het vmbo als mbo aan de slag. Welke richting ze opgaan en welke van de twee de voorkeur heeft, blijkt meestal al tijdens het werken op de opleidingsplekken. Ook binnen het vmbo zijn de verschillen tussen de leerlingen natuurlijk groot. Het gaat wel om 60 procent van alle middelbare scholieren! Het ergert me dan ook mateloos dat journalisten zo weinig echt in het (v)mbo geïnteresseerd zijn. Dat zelfs iemand als Paul Witteman recentelijk het vmbo het afvoerputje van het onderwijs noemde, toont niet alleen een gebrek aan inzicht van wat het (v)mbo is, maar vooral een geweldige desinteresse.”

Eigen competentieprofielen

Als opleider van onder andere docenten van aoc's wil de Stoas Hogeschool zelf een duidelijk competentieprofiel maken om te gebruiken in de opleiding. Waarom? Omdat het beoordelen van door studenten verworven competenties alleen mogelijk is bij een heldere competentiestandaard. En omdat tegenover de aanstaande werkgevers - de groene scholen - en de overheid verantwoording moet worden afgelegd. De scholen willen immers de garantie dat afgestudeerden over die competenties beschikken die in de beroepspraktijk worden gevraagd. Verder omdat duidelijkheid over de beoogde resultaten nodig is, juist wanneer de onderwijsorganisatie flexibeler wordt. →

Voorbeeldcategorie en bijbehorende competenties

Elke competentie wordt kort toegelicht. Zie de eerste twee.
Categorie: buitenschoolse lessituaties met groepen

✎ improviseren tijdens praktijklessen

Bij improviseren tijdens praktijklessen gaat het erom theorie en praktijkvoorbeelden moeiteloos met elkaar te verweven om zo dicht mogelijk bij het moment aan te sluiten en optimaal gebruik te maken van de praktijk.

✎ organiseren en plannen

Bij organiseren en plannen gaat het erom keuzes te maken zodat de excursie soepel verloopt en leerlingen de excursie als nuttig, leerzaam en zinvol ervaren.

✎ leerlingen begeleiden en motiveren bij een leeractiviteit

✎ PR bedrijven voor je school

✎ zich in nieuwe, onbekende buitenschoolse onderwijssituaties durven begeven

✎ lesonderwerpen in breder maatschappelijk kader plaatsen

✎ enthousiasme en vakkennis combineren

✎ praktijkopdrachten maken waarmee leerlingen in het bedrijfsleven zelfstandig aan de slag kunnen

✎ leerlingen faciliteren en motiveren om zelfstandig een buitenschoolse activiteit te verzorgen.

Ruud Klarus licht toe: "Hoe heterogener het leren, hoe belangrijker een standaard. Toch moet het competentieren geen afvinklijstje worden. Hoewel er natuurlijk wel een minimum aan competenties is waaraan een student moet voldoen. Maar juist in een flexibel en persoonlijk leertraject dat de leerling zelf samenstelt, kunnen de competentieprofielen prima als standaard dienen. Als perspectief en niet als keurslijf." Geert Tijssen vult aan: "Wanneer studenten zelf hun eigen programma invullen, moet je de competenties concreet en breed houden, en het aantal per leersituatie beperken."

En een eigen onderzoek

Landelijk is door diverse lerarenopleidingen al gewerkt aan competentieprofielen voor leraren voortgezet onderwijs. Ook uit literatuuronderzoek verzamelde Stoas al diverse competentieprofielen. Toch werd vorig jaar een eigen onderzoek gestart, vanuit een eigen visie. Een van de redenen hiervoor is dat de Stoas Hogeschool de algemene standaarden wil verbijzon-

deren naar de agrarische lerarenopleiding. Verder wil de Stoas Hogeschool feitelijke informatie boven tafel krijgen over de vraag of docenten vmbo en mbo elk aan andere eisen moeten voldoen, waarover intern discussie was. Meer hierover in het kader. Een ander argument voor een eigen onderzoek is draagvlak creëren voor de nieuwe competentieprofielen bij de Stoas-docenten, studenten en stage-scholen. Zij allen moeten er straks immers mee werken. En er is voor gekozen om de eigen deskundigheid in het ontwikkelen en actualiseren van competentiestandaarden te vergroten. Want met de beroepspraktijk als uitgangspunt voor opleiden heb je inzicht nodig in de kennis, vaardigheden en houdingen die het beroep van docent aan een groene (v)mbo-opleiding vergen.

Om te bepalen welke competenties de aanstaande docenten in het groene vmbo en mbo moeten hebben, heeft de hogeschool vorig jaar onderzoek verricht in het werkveld, onder ruim 70 docenten vmbo en mbo groen.

Ruud Klarus: "Wie kun je nu beter vragen naar de nodige competenties dan de docenten zelf? Het gaat immers

over hun werk, hun ervaringen. Door in de interviews goede vragen te stellen, hebben we hen kritisch en objectief naar zichzelf laten kijken en de nodige informatie naar boven gekregen."

De docenten is gevraagd naar succesvolle en negatieve ervaringen tijdens hun werk, en welke eigenschappen, vaardigheden en ervaringen hierbij van pas kwamen. Deze zijn geanalyseerd en verwerkt tot tien verschillende categorieën van zogenaamde kritische beroepssituaties, met bijbehorende competenties. Medewerkers van de Stoas hebben deze samengevat tot een lijst van tien categorieën - bijvoorbeeld de situatie: een leerling in de les met een gedragsprobleem - waarbinnen je alle competenties terugziet. Om het zogenaamde competentieprofiel minder abstract en beter leesbaar én bruikbaar te maken, bevat elke categorie en bijbehorende competenties een beschrijving van een concreet voorval. Geert Tijssen: "Zo krijgt de lezer een idee waarom het zoal kan gaan. De beschrijving kan de student bovendien helpen bij de inrichting van het werk en de gewenste taken."

'Waarom wil ik werken?'

Het competentieprofiel, in de vorm van een handleiding, moet op de Stoas Hogeschool binnen een paar jaar de basis vormen voor de inrichting van het leertraject door studenten, hogeschooldocenten en begeleiders van de opleidingsplaats. Zij moeten ermee kunnen werken. De studenten weten welke competenties in een bepaalde beroepssituatie van hen worden verlangd, de docenten organiseren de juiste inhoudelijke ondersteuning, en de coaches en de directie van de opleidingsplaatsen zorgen voor een passende taakstelling.

Geert: "Concreet betekent het dat de studenten hun taken invullen met competenties. Missen ze enkele competenties, dan doen ze extra taken: situaties waarin die competentie aan bod komen."

Op deze manier dient het competentieprofiel als perspectief voor het ontwikkelen van het opleidingsprogramma. Anders gezegd: in het competentieprofiel staan de doelen waar de studenten naartoe werken. Het geeft perspectief aan het leren. Zoals gezegd wordt de inrichtingsvrijheid van de studie aan de Stoas Hogeschool

momenteel steeds groter. De ‘flexibele leerwegen op maat’ van de individuele student vereisen een duidelijk zicht op het einddoel: de te verwerven competenties. Het competentieprofiel vormt de omlijsting van de studie-inhoud, de planning en voortgang. Tijdens de studieloopbaangesprekken kan het voor de student dienen als spiegel. ‘Welke competenties heb ik al en waaraan wil ik verder werken? Past het beeld dat uit het competentieprofiel spreekt bij het beeld dat ik van mezelf had en nu heb?’

In het assessment ten slotte kijken de beoordelaars naar het totaal aan verworven competenties. Ze vormen dus eveneens kader voor de beoordeling - bij de Stoas verzamelt men hiervoor ‘bewijzen in het portfolio’. Je kunt deze bewijzen - bijvoorbeeld een beoordeling, een functioneringsgesprek of een vervaardigd product - toewijzen aan een bepaalde competentie. En zo is de cirkel rond.

Groene vakinhouden

Naar aanleiding van het veldonderzoek ligt er nu een concept competentieprofiel, met tien situaties. Een van de belangrijkste redenen voor de Stoas Hogeschool om eigen onderzoek te doen, was de algemene standaarden verbijzonderen naar agrarische lerarenopleiding. Maar het huidige profiel schiet nog tekort als het gaat om het groene karakter van de hogeschool. Ruud Klarus: “Merkwaardig genoeg werd door de geïnterviewde docenten zelden gerept over vakinhoud en vakvaardigheid. Deze komen dan ook nauwelijks terug in de nu geformuleerde competenties. Momenteel wordt door Stoas-medewerkers een vervolgonderzoek gehouden onder afgestudeerden die in het onderwijs werken of als specialist in de sector. Dit om de specifieke groene vakinhouden en vakvaardigheden toch naar boven krijgen.”

Geert Tijssen: “Met deze informatie kunnen we het huidige competentieprofiel aanvullen met kritische situaties en competenties rond het ontwikkelen van vakkennis, vakdidactiek en vakvaardigheden. In 2005 hopen we het competentieleren te gaan implementeren door afspraken te maken met stageplekken en de beoordeling en kwalificaties vast te stellen.” ∞

Marleen Schepers